

República Centreafricana:

Inestabilitat ahir, violència avui, confiança per demà?

N. 12 · gener de 2015

ISSN: 2014-2765 DL: B. 2830-2015

Albert CARAMÉS

El nou cicle de violència en què viu la República Centreafricana des del 2013 no troba un precedent de magnitud similar en la història del país. Per entendre certes característiques de l'estat centreafricà, cal aprofundir en les dinàmiques. Així, les mesures aportades per pal·liar aquesta situació - vertebrades a través de la construcció de mesures de confiança estipulades a l'acord de cessament d'hostilitats de Brazzaville, firmat el juliol de 2014- són insuficients, perquè per una banda no atenuen aquesta inestabilitat regnant i, per altra, amb prou feines donen resposta a problemes estructurals que el país ha d'afrontar.

Aquest *policy paper* pretén fer una radiografia del passat i del present de la violència armada a la República Centreafricana a través dels seus actors i de les seves dinàmiques. També vol contribuir amb elements que puguin aportar més clarividència de cara a un futur proper, com per exemple amb les recomanacions del Fòrum de Bangui previst pel gener de 2015, que hauria de donar continuïtat a l'acord de Brazzaville, tant pels reptes a superar com pels rols dels actors principals.

Anàlisi

Comprendre la inestabilitat estructural d'ahir

La tradició democràtica de la República Centreafricana sempre ha deixat molt a desitjar arran d'una successió de cops d'estat que han provocat l'alternança de diferents règims, generalment afavoridors amb els membres de la seva ètnia. Així, la representativitat descentralitzada de l'Estat (autoritats, sistema sanitari, infraestructures, etc.) ha estat pràcticament inexistent fora de Bangui, fet que difereix d'una visió d'Estat, més enllà d'una bandera i d'un himne comuns. A més, cal afegir-hi diversos aspectes socio-econòmics, com el control de recursos naturals (molt localitzats en mines d'or i de diamants), o els enfrontaments històricament encadenats entre grups nòmades que practiquen la transhumància i comunitats sedentàries agrícoles al nord del país.

La marginació històrica del nord-est serà el leitmotiv d'una de les principals coalicions rebels que ha conduït al país a la situació actual. Al llarg de la darrera dècada, la sensació d'oblit i la manca de

governabilitat en certes parts del país van propiciar la formació de grups rebels en la franja nord. Amb el temps, i després de diferents reestructuracions, alguns d'aquests grups van formar la coalició rebel "Séléka" (aliança en sango, la llengua local). Aquesta va anar prenent poblacions i eixos a una velocitat estrepitosa, fins que van fer-se amb la capital el 24 de març de 2013 i Michel Djotodia es va autoproclamar president de la República.

A partir d'aleshores, tant en la capital com en l'interior, la inestabilitat s'aniria accentuant amb constants accions violentes reportades, a les quals caldria afegir una constant sensació d'inacció governamental - clarament reflectida en l'impagament dels salaris dels funcionaris durant molts mesos, per exemple -, i el desmantellament d'un Estat ja afeblit, així com la sensació de desatenció per part de la comunitat internacional. En conseqüència, especialment enfront de la manca de control de les forces de seguretat, les actuacions impunes dels Séléka van provocar una creixent organització en contra seva. Els enfrontaments s'intensificarien en el nord del país i apareixerien alguns casos esporàdics en diferents localitats.

El punt més àlgid tindria lloc el 5 de desembre de 2013, quan les milícies anti-Balaka (anti-matxet en sango, grups tradicionals de caçadors) van ocasionar els atacs a Bangui i van causar més d'un miler de morts i de ferits, així com el desplaçament de més de mig milió de persones només a la capital. També aniria prenent forma la creixent estigmatització entre les comunitats cristianes i musulmanes, relacionades, de forma generalitzada, amb els grups armats anti-Balaka i Séleka, respectivament. Conseqüència d'això en seria, tal com van denunciar organitzacions de drets humans, el fenomen que es va produir de neteja ètnica.

Des d'aleshores, per tal de pal·liar aquesta nova espiral de violència s'han fet bastants esforços, essencialment basats en l'estabilització política i de seguretat, sobretot en la capital. L'any 2014 va començar amb la dimissió forçada del president Djotodia, que va ser substituït per Catherine Samba-Panza. Ella va donar forma a un govern de transició amb l'objectiu principal de dirigir-lo a unes eleccions presidencials i legislatives, de moment previstes a mitjan del 2015.

És obvi que per arribar a aquest objectiu caldrà afrontar amb urgència molts reptes, entre els quals en destaquen la lluita contra la impunitat de la violència regnant en tot el territori, la millora de les condicions humanitàries d'una gran part de la població centreafricana o l'estabilització de la seguretat a nivell nacional.

Pel moment, el marc per intentar dur-ho a terme són els Acords pel Cessament d'Hostilitats a Brazzaville (República del Congo), firmats el juliol de 2014. Més concretament, aquest acord insta el cessament d'hostilitats de les parts signants, la reconciliació entre ambdues o la reinserció dels excombatents, entre altres aspectes. Aquest procés hauria de ratificar-se, segons l'estipulat, a través d'un procés de concertació nacional, que hauria de culminar en un nou fòrum a Bangui, previst pel gener de 2015, per establir les bases que permetin arribar a les eleccions prèviament mencionades. Cal valorar quin és el moment idoni per firmar aquest acord, així com fer una revisió crítica del context i de la manera de procedir per la creació de les mesures esmentades.

Analitzar la violència d'avui

L'acord del cessament de les hostilitats presentava tots els punts pactats d'una manera molt abstracta. Per intentar concretar, des de la comunitat internacional, malgrat ser poc concisa, es va apel·lar a la creació de "mesures de confiança" pel seu compliment. Així, per exemple, i contràriament a què es pugui pensar, no s'està duent a terme un desarmament en les zones més delicades, sinó un control dels estocs d'armament que els grups armats continuen posseïnt. En línies generals, a dia d'avui

encara no existeix una alternativa plausible perquè una arma no es consideri l'eina principal de supervivència.

Aquesta estratègia fa créixer les acusacions d'inacció del govern de transició i de la comunitat internacional, així com les constants sospites de manca de voluntat política en les parts signants. Per una part, s'acusa al govern de transició de no saber respondre a les necessitats del país en aquest moment, fins i tot de manca de lideratge, així com d'inacció i incapacitat per afrontar els reptes del context actual, especialment en matèria de reconciliació i d'inclusió. A aquestes crítiques se'ls podria afegir les acusacions de clientelisme en un moment en què la comunitat internacional es responsabilitza del pagament dels salaris de l'administració pública i d'una gran part de la seguretat per part de les diferents forces presents en sòl centreafricà.

A l'acord de Brazzaville li hauria de seguir un procés de concertació nacional i un nou fòrum a Bangui

Pel moment, aquesta comunitat internacional està representada per un ventall d'institucions amb una actitud de desconfiança i de descoordinació entre elles. El 15 de setembre de 2014, una operació de manteniment per la pau de les Nacions Unides (MINUSCA) va substituir la força liderada per la Unió Africana (MISCA). A aquesta cal sumar-li la presència de l'operació francesa Sangaris (encarregada de la seguretat fora de Bangui, principalment) i les forces d'intervenció europea EUFOR (basades únicament a la capital). En primer lloc, sembla ser que, a nivell polític, és l'agenda francesa que té la intenció que se celebrin les eleccions presidencials el 2015 sota la premissa que "més val aviat que ben fetes", tal com es va poder comprovar en la reunió del Grup Internacional de Contacte, celebrada a Bangui el novembre de 2014. I és que les condicions de seguretat i la manca de desplegament de l'administració fora de Bangui deixen entreveure que la data prevista és pura utopia, per no parlar sobre un possible referèndum d'una nova constitució pel maig de 2015, fet que encara no ha cobrat la rellevància que mereixeria.

En relació a la mesura de la contribució de la comunitat internacional en general, resulta difícil comprovar una clara estabilització de la seguretat en la capital, tal com es demostra en les dues onades de violència que ha patit en l'últim trimestre. Fins avui, els exercicis de reconciliació o de cohesió social no són suficients per mantenir mesures de confiança: per tal d'alliberar la capital de la presència d'armes s'ha recorregut a la imposició de la pau o *peacemaking*. Malauradament, tant l'estabilitat de la resta del país com el clar control sobre la proliferació descontrolada d'armament (més per la seva circulació interna que no pas per l'entrada de nous arsenals) es consideren aspectes secundaris per la manca de mitjans humans (sobretot militars) i per la lluita contra la impunitat com a primer element a consolidar.

Les motivacions confessionals no són l'origen dels enfrontaments: és la creació de grups armats que, amb diferents característiques i motivacions, han volgut mostrar un rebuig, explícit i violent, envers el poder governant de cada moment. La composició així com la dèbil estructuració d'aquests grups es forma, en gran part, a través de l'origen ètnic dels seus components, cosa que és coherent amb el prèviament mencionat, on els sectors governants prioritzen gairebé exclusivament les seves zones d'origen en detriment de la resta de la població.

A nivell polític, l'agenda francesa és la que sembla imperar amb la intenció que se celebrin eleccions presidencials el 2015

S'entén que "Séléka", l'altra aliança rebel, és una conjunció de grups armats de les ètnies Goula i Rounga (procedents del nord-est del país i enfrontades històricament pel control de la zona) i Peuhl (de tradició pastoral en el centre-oest del país i que no formaven part del nucli inicial). Enfront de la sensació d'oblit i de la falta de governabilitat en les seves zones d'origen, que va durar quasi una dècada, van decidir optar per una via armada. Les dissensions internes ja s'havien deixat veure durant els mesos de govern, on cada sector seguia únicament les instruccions del seu representant principal. La prova

és que Séléka va ser representada a Brazzaville per Moussa Dhaffane -ex ministre sota la presidència de Michel Djotodia i d'ètnia Rounga-, que va acabar sent apartat i arrestat pel propi Djotodia. Tot indica que aquest ha anat perdent força respecte de les faccions d'aquest grup que s'estan formant en l'interior del país: els Peuhl d'Ali Darras, la facció àrab d'Alkhatim o els Goula de Nourredine Adam, i sembla que aquestes faccions tenen estructures i interessos diferents de les altres.

Es podria radiografiar el procedir de les milícies "anti-Balaka" de manera semblant; es van anar gestant principalment a la regió d'Ouham, en el centre-nord del país, amb un nucli format per membres de l'ètnia Gbaya (la mateixa que la de l'expresident François Bozizé) i Yacoma (del també exmandatari André Kolingba). Històricament es consideraven com a congregacions de caçadors tradicionals (amb armes de caça artesanals i amulets o gri-gri) en aquestes zones i es van anar enfortint com a organització contrària. Des de setembre del 2013, el seu grau de protesta a les accions de la coalició Séléka va anar augmentant amb accions a diferents localitats de l'oest del país, fins que van arribar a Bangui el 5 de desembre de 2013 amb sospites de col·laboració de membres de les FACA, les antigues forces armades, conformades per membres de les mateixes ètnies.

Encara que l'objectiu podia ser inequívoc, la seva manca d'estructuració interna i la manera d'operar no queda massa clara a dia d'avui. Volen sentir-se els "herois de l'alliberació" del país, intentant autojustificar d'aquesta manera les seves accions com els màxims representants de la societat centreafricana. Les seves diverses escissions, amb diferents líders que s'autoproclamen com els vertaders líders, evidencien un grup heterogeni amb diferents cares: destaquen per la seva fortalesa quan es tracta de defensar un territori violentament, però també mostren fragilitat a l'hora d'estructurar-se coordinadament com a milícia i tampoc no arriben a cap consens pel que fa a la disparitat de motivacions. Tot això és més propi de grups criminals o de bandolers que no pas de grups armats estructurats.

Recomanacions

Davant d'aquest panorama poc encoratjador, la suposada celebració del Fòrum de Bangui (gener del 2015) hauria de ser la plataforma per dissenyar un procés de pau, on els temes a tractar en l'agenda hauran de tenir la mateixa importància que els rols de tots els actors participants. Les recomanacions segueixen aquestes dues grans línies.

Sobre els temes a tractar al Fòrum de Bangui, les recomanacions són:

1) *Reforma global del sector de la seguretat*

La impunitat i la manca d'un sistema judicial, així com l'absència total de les autoritats estatals a nivell local, són la principal preocupació actualment. Per tot això, aquest tipus de reforma – en el seu sentit més ampli, contempla des de les mesures de desarmament, passant per una reestructuració dels cossos estatals de defensa i de seguretat, fins a una clara reforma del sistema judicial – es preveu essencial per donar suport a la governabilitat democràtica prèviament mencionada. En aquesta reforma caldria plantejar-se quines són les estratègies necessàries i quin és l'ordre de prioritat per tal de fer front a l'amenaça de grups armats (procés de DDR, negociacions, lluita contra la impunitat), així com l'equilibri entre la via política i la militar.

2) *Procés electoral*

La comunitat internacional, especialment França, vol agilitzar la celebració d'unes eleccions per la tensió que suposaria relacionar-se amb un govern nacional de transició. La celebració de comicis presidencials – o fins i tot un referèndum sobre una nova constitució, que no s'esmenta suficientment– no és una futilitat i caldria prendre les mesures necessàries perquè tinguessin el màxim nivell de garanties democràtiques en l'aspecte polític, de seguretat i de logística.

El fòrum de Bangui hauria de ser la plataforma per llançar un procés de pau a la República Centreafricana

3) *Dinàmiques socio-econòmiques*

Tot i que es tracti de reptes a llarg termini, aspectes com el control de recursos naturals o la mediació en el fenomen de la possessió de terres i la transhumància mereixen una atenció constant per tal de mitigar aquests problemes estructurals.

4) *Empoderament a nivell nacional*

La societat centreafricana mai s'ha caracteritzat per un alt grau de cohesió social. Més enllà dels principals líders religiosos, contestats també des de la comunitat musulmana i la cristiana, és difícil trobar un acompanyament a aquestes accions tant a nivell estatal (pel moment, no es detecten grans accions de

l'actual executiu Samba-Panza, ni tampoc d'altres estaments de la societat civil), com a nivell de la comunitat internacional, que ha de plantejar-se quin el seu rol. Perquè aquest procés fos dut a terme, hauria d'existir una voluntat de debò i, el més important, s'hauria de fer sobre una base comunitària.

Aquest últim aspecte condueix a la necessitat d'analitzar quins rols haurien d'assolir els actors principals en el procés. D'aquesta manera es constituïria la segona línia de recomanacions.

1) *Govern nacional de transició*

Per tal d'afrontar els reptes dels països, caldria que disposar de figures amb capacitat de cohesió, de visió d'Estat i de voluntat real per conduir el país a una etapa d'estabilitat. Per això, serà necessari fugir dels mals costums nacionals, com del clientelisme i afavoriment als sectors més propers. Un procés de concertació nacional realitzat de manera efectiva, tal com es preveia en l'acord de Brazzaville, hauria de contribuir a la legitimitat i hauria de mostrar un full de ruta consistent.

2) *Comunitat internacional*

Sembla evident que els interessos actuals de països com França, els Estats Units, Txad o el Sudan divergeixen molt dels de la República Centreafricana. No s'aconseguirà cap progrés si no s'homogeneïtzen les agendes, si no hi ha una voluntat de treballar coordinadament i si no es dona suport a la sobirania nacional i a la seva estabilitat. En aquest sentit, la pregunta clau no hauria de ser el que ha de jugar la comunitat internacional, sinó el rol que vol assolir.

3) *Apropament als grups armats*

Al marge de la reiterada petició del cessament de la violència armada, aquest apropament és un component imprescindible de cara al proper Fòrum de Bangui. Més enllà de la presència de grups en zones molt específiques (LRA en el sud-est, l'RJ en el nord-oest o el FDPC d'Abdoulaye Miskine, arrestat recentment), l'atenció se centra en els dos adversaris principals en la situació actual:

- **Ex – Séleka:** Cal comprendre la seva creixent fragmentació (avui en dia encara és molt difícil dir si parlem d'una coalició "Séleka" o "ex-Séleka") sense que s'intueixi una creixent debilitat. Això ha d'ajudar a entendre els diferents objectius i la xarxa d'interessos, especialment establerts segons la pertinença ètnica i a partir de l'oposició al status quo regnant en aquell moment. Com a resultat desitjat, més enllà de les dinàmiques de construcció de pau prèviament mencionades, aquest apropament a nivell local hauria de permetre, a curt termini, una major accessibilitat dels actors humanitaris a la

població, que és la principal víctima de la situació, com en altres molt casos.

- **Anti – Balaka:** Cal clarificar la jerarquia de les seves diverses faccions i líders i cal lluitar contra la seva impunitat constant, tot evitant, d'aquesta manera, una nova mobilització. En aquest cas, s'ha de fer la clarificació de les agendes a partir de criteris polítics i militars traçant al mateix temps les diferents faccions que venen marcades pels sectors d'ètnia Gbaya (ètnia de l'expresident Bozizé) i els no-Gbaya.

4) Enfortiment de la societat civil

L'enfortiment de la societat civil és necessària en qualsevol de les estructures desitjades (nivell d'influència, temàtica a tractar, etc.) i des d'una aproximació comunitària per tal de poder arribar als desitjos reals de la població. Les seves accions a nivell local tenen un alt grau d'acceptació, motiu per què necessiten major reconeixement i suport

SOBRE L'AUTOR:

ALBERT CARAMÉS és llicenciat en Sociologia i és Doctorand en Pau i Seguretat. Actualment és investigador associat del Groupe de Recherche et Information pour la Paix (GRIP). Col·laborador habitual de l'ICIP, ha treballat a l'Escola de Cultura de Pau (UAB), a les Nacions Unides i a Metges Sense Fronteres, ja sigui en la pròpia seu com a països africans (Costa d'Ivori, Congo-Brazzaville i República Centreafricana).

RENÚNCIA DE RESPONSABILITAT:

Les opinions expressades en aquesta publicació no reflecteixen necessàriament les de l'ICIP.

INSTITUT CATALÀ INTERNACIONAL PER LA PAU

L'Institut Català Internacional per la Pau (ICIP) és una institució pública, però independent, que té com a principal objectiu promoure una cultura de pau i facilitar la resolució pacífica i la transformació dels conflictes violents. Les activitats de l'ICIP estan relacionades amb la recerca, la transferència de coneixement i la difusió d'idees, així com amb la intervenció sobre el terreny. L'ICIP té un interès especial en fomentar la recerca original que aportin nous resultats, no només en el camp teòric sinó també en l'aplicació pràctica de solucions. És en aquest context, on s'emmarca la publicació de la sèrie de *policy papers* de l'ICIP.

www.icip.cat / icip@gencat.cat